

פרשת בהר - בחקתי שנת תשפ"ו

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

והטעם דאסור ליהנות ממעשה נסים כתב בס' נחלת יעקב (פ"ד צ"א)
בשם ספר יד יוסף (פ' בשלח), דמעשה נסים הוא מזון הנשמה ולכן
אסור להגוף ליהנות ממנו, דמעלין בקודש ולא מורידין עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה
שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה,
רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא,
אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים
וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה
לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה'
אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים
וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו [עיי' בספר בני יששכר במאמרים
לחג השבועות (מ"ב אות י"ט)], ובספר ראש דוד פרשת בשלח,
ובספר שמע יעקב פרשת במדבר] דטענת המלאכים היתה
שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

וכתב בספר פני יצחק (ח"ו דף ג') לסתור טענת המלאכים
דהתורה שייכת להם משום דינא דבר מיצרא, דנקטינן מעשה
גדול מתלמוד, והמלאכים אי אפשר להם לקיים התורה אלא
ע"י תלמוד ולא על ידי מעשה, וכבר פסק הרמ"א בחו"מ (סי'
קע"ה סכ"ג) דכל היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא טענת בר
מיצרא, וכיון שאי אפשר להמלאכים לקיים התורה במעשה
איכא פסידא למוכר עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף ק"ד:), אמרי ליה רבנן לר' יהושע בן לוי,
אתו דרדקי האידינא לבי מדרשא ואמרו מילי דאפילו בימי
יהושע בן נון לא איתמר כוונתייהו, אל"ף ביי"ת אלף בינה
(למוד תורה), גימ"ל דל"ת גמול דלים עיי"ש, ובספר בני שמואל
(דף ל:) כתב, דאי בסדר אבג"ד ניתנה תורה, א"כ כתיב קודם
לימוד ואח"כ המעשה צדקה, ולפי"ז ס"ל תלמוד גדול
ממעשה, משא"כ אי נימא דבסדר תשר"ק ניתנה, א"כ כתיב
קודם מעשה צדקה ואח"כ לימוד, וממילא ס"ל מעשה גדול
מתלמוד עיי"ש.

ובש"ך עה"ת (פרשת עקב) כתב, דהאותיות למעלה הם בדרך
תשר"ק, ולמטה תתהפך כחומר חותם, ולכן הם באבג"ד
עיי"ש, והטעם למה למעלה הולכין בסדר תשר"ק כתב בספר
דורש טוב לחנוכה (דף קצ"ג), עפ"ימ"ש"כ בספר חתם סופר (פרשת
תרומה) ד"ה ככל אשר אני מראה, דלכן מעלין בקודש ולא
מורידין, משום דעלינו לעלות מעלה מעלה אחת לאחרת
מדרגה אחר מדרגה, אמנם למעלה נהפך הוא, מורידין
בקודש ולא מעלין, כי כל חפץ הקב"ה להשרות שכינה

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני
ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן
לכם ושבתה הארץ שבת לה': הקשה רש"י"ל מה ענין
שמיטה אצל הר סיני והלא כל המצוות נאמרו בסיני עיי"ש.

והנבס"ד, דלהלן בפרשה (כ"ה-כ) כתיב, וכי תאמרו מה נאכל
בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו: וצויתי
את ברכתי לכם בשנה הששית ועשת את התבואה לשלש
השנים: והקשו המפ', מהיכי תיתי שבני ישראל שומרי
שביעית כדת וכדין, יהיו מקטני אמונה, ולא יהיו בוטחים בה'
שימלא להם כל מחסורם עבור שמירת התורה והמצוות,
וא"כ למה ישאלו ישראל מה נאכל.

ובספר דברי יואל (בפרשתן דף ר"צ) כתב וז"ל, אלא שכוונת
שאלתם היא, כי לצד שלא יהיו עסוקים בשנה השביעית
בעבודת שדה וכרם כלל א"כ מאין יבוא עזרם, ובע"כ לומר
שיצו ה' את ברכתו להם בנס גלוי ומפורסם, שתתרבה
תבואתם ריבוי עצום מאוד מחוץ לטבע העולם, ובהאי פחדא
הוה יתבו פן מחמת הנס הגלוי היוצא מגדר הטבע יתנכו להם
זכויותיהם, שהרי אסור ליהנות ממעשה נסים כדאיתא במסכת
תענית (דף כ"ד) אלעזר איש בירתא, פש ליה חד זוזא, זבן ביה
חיטי ואסיק שדייה באכלבא (אוצר של חטים), אתאי דביתהו, אמרה
ליה לברתיה מאי אייתי אבוך, אמרה ליה, כל מה דאייתי
באכלבא שדיתיה, אתיא למיפתח בבא דאכלבא, חזת אכלבא
דמליא חיטי וקא נפקא בצינורא דדשא ולא מיפתח בבא
מחיטי, אזלא ברתיא לבי מדרשא, אמרה ליה, בא וראה מה
עשה לך אוהבך (הקב"ה), אמר לה, העבודה הרי הן הקדש עליך
ואין לך בהן אלא כאחד מעניי ישראל (משום דמעשה נסים הוא ואסור
לאדם ליהנות ממעשה נסים כדאמר לעיל ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו). אמר רב מרי
ברה דבת שמואל, אנא הוה קאימנא אגודא דנהר פפא, חזאי
למלאכי דאידימי למלחי דקא מייתי חלא (חול) ומלונתו לארבי
(לספינה), והוה קימחא דסמידא (סולת והן עצמן מוכרין אותו), אתו כולי
עלמא למיזבן, אמר להו מהא לא תיזבנון דמעשה נסים הוא
(וכמה דאפשר להתרחק ממעשה נסים יותר טוב ונכון) עיי"ש.

וזהו שיאמרו בני ישראל, מה נאכל בשנה השביעית הן לא
נזרע ולא נאסף את תבואתנו, וא"כ מאין תחול הברכה
לצלאות אסמינו שובע להספיק צרכינו בשנה השביעית,
וע"כ לומר שנשא ברכה מאת ה' להרבות תבואתנו ריבוי
עצום ומופלג עד מאוד, ועל כך היו תמהים ושואלים מה
נאכל, הלא אסור לנו ליהנות ממעשה נסים משום שינכו לנו
מזכויותינו עכ"ל.

ישראל (שכשחוטא הפירות לוקין) וכו' עיי"ש, והטעם דאף דהכל נברא בשביל ישראל, מכל מקום לא נברא רק לכבודו, שיהיה ממנו ברכה לשם ה' יתברך.

ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ט), מאי טעמא דשביעתא (למה צוה הקב"ה על השמיטה), אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע, כדי שתדעו שהארץ שלי היא (ולא ירום לבבכם בשבח ארצכם ותשכחו על מלכותי) עיי"ש, אמנם אי נימא דרק זהו הטעם דשמיטה, א"כ יש מקום לבעל דין לבוא ולומר שכל זה שייך בשדה של חולין ושל הדיוט, שבו ראוי לנהוג כל דיני שמיטה מטעם זה, אבל בשדה של הקדש וממון גבוה לא שייך טעם זה, דכיון דבהקדש כל העבודה בה הוא בשביל כבודו יתברך, לכן פירש רש"י דהפירוש הוא שתשבות לשם ה', כמו שנאמר בשבת בראשית לה', והפירוש בשבת בראשית לשם ה', אי אפשר לפרש כעין זה דבשבת אסור במלאכה רק בדבר של הדיוט אבל מלאכה של הקדש יהיה מותר, דהא חזינן דמלאכת המשכן לא דחי שבת, כדאיתא במסכת יבמות (דף י'), יכול יהא בנין בית המקדש דוחה שבת, תלמוד לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה' כולכם חייבים בכבודי עיי"ש, וזאת הוא כוונת רש"י, ולשבתה הארץ שבת לה', ושלא תפרש הכוונה שבת לה' דהיינו לדעת שהארץ שלי ואז תאמר שבממון גבוה אין נוגע המצוה, ולכן כתב רש"י לפרש מה דכתיב לה' היינו לשם ה', וראיה לדבר כשם שנאמר בשבת בראשית, דהיינו שמצינו שבנין המשכן אינו דוחה שבת כך גם במצות שמיטה עכ"ד.

וכבר ציינו האחרונים דמש"כ הישמח משה דאף בהקדש שייך מצות שמיטה, מבואר בירושלמי פאה (פ"ו ה"ז), דאיתא שם, הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה מן הרבעי (דלכס כתיב פרט לשל הקדש וכיון דאין ערלה אין רבעי), ומן העוללות (דכרמך כתיב פרט לשל הקדש), וחייב בשביעית, ר"ז בשם ריו"ח, ושבתה הארץ שבת לה' דבר שהוא לה' שביעית חל עליו עיי"ש, הרי מפורש דדרשינן משבת לה' דאפילו הקדש חייב, וזה מתאים לדברי היש"מ הנ"ל.

ואיתא במסכת מנחות (דף פ"ד), שומרי ספיחין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (שומרי ספיחין של שעורין לפני העומר שלא ילקטו עניים), והקשו התוס' (ד"ה שומרי), לפי"מ שהוכיח הר"ת ממסכת יבמות (דף קכ"ב) ובמסכת סוכה (דף ל"ט), דפירות משומרים בשביעית אסורין באכילה, כדדרשינן בתורת כהנים את ענבי נזירך לא תבצור, מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, א"כ היכי שריא הכא להביא עומר מספיחים המשומרים, הא בעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל, ואין לומר משום דכתיב לדורותיכם כדבסמוך, דהא יכול להביא מן המופקר עכ"ק.

וכתבו התוס' וז"ל, אי נמי קצירך ונזירך אמר רחמנא דידך אין של הקדש לא, ומהאי טעמא שריא קצירה עכ"ל, והקשו המפ' דמדברי הירושלמי הנ"ל מוכח דאף בשל הקדש נוהג דין שמיטה, עיין בספר מנחת חינוך (מצוה שכ"ט אות י"א), ושו"ת שואל ומשיב מהדו"ג (ת"א סי' י"ד), ושו"ת מהרש"ם (ח"ד סי' קכ"ז), ובספר כלי חמדה בפרשתן (אות ב').

הואיל משה פרשת בה"ב תשפ"ד דף ב

בתחתונים, והעליה מרמז ח"ו סלוק שכינה עכ"ד, ולכן אם הולכין בסדר אבג"ד והולך מהמיעוט אל הריבוי אז אמרינן מעלין בקודש ולא מורידין, ואם הולכין בסדר תשר"ק מהריבוי אל המיעוט אז מורידין בקודש ולא מעלין, ועיין בספר מרפא לנפש פרשת בחוקתי (דף תצ"ד) עכ"ד.

ולפי"ז יתבאר סמיכת ענין שמיטה להר סיני, דהלא בשמיטה נתעורר האי חששא דאין ליהנות ממעשה נסים, דכיון דהקב"ה ציוה להם שלא יזרעו בשנת השמיטה, וע"ז יתעורר הקושיא מה נאכל בשנה השביעית, וע"כ דהקב"ה יושפע להם ריבוי עצום ומופלג עד מאוד, אך ע"ז קשה דכיון דהוא בדרך נס הלא אסור ליהנות ממעשה נסים, ולכן כתבה התורה "בהר סיני" להורות דהלא כל הטעם דאין נהנין ממעשה נסים משום דמעלין בקודש ולא מורידין, וטענה זו נסתר מהר סיני, דהתורה ניתן להם בהר סיני ולא להמלאכים משום דמעשה גדול מתלמוד, ולפי"ז התורה ניתנה בסדר תשר"ק, ולפי"ז מורידין בקודש ולא מעלין ומותר ליהנות ממעשה נסים, ומעתה אין לחוש ליהנות מברכת השי"ת ודו"ק.

***

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר: דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם ושבתה הארץ שבת לה': ולעיל מיניה כתיב וידבר משה אל בני ישראל ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אתו אבן ובני ישראל עשו כאשר צוה ה' את משה:

והנבס"ד לדרוש סמיכת הפרשיות, דאיתא בתורת כהנים (פרק א-ב), ושבתה הארץ שבת לה', כשם שנאמר בשבת בראשית שבת לה', כך נאמר בשביעית שבת לה' עיי"ש, וכתב הר"ש משאנץ ב' פירושים, (א) דצריך להחמיר באיסור שביעית כיון שהוקשה לשבת בראשית, (ב) לישנא אחרינא להקל קאמר, דאיתא במסכת מועד קטן (דף ד'), מה שבת בראשית היא אסורה, לפניה ולאחריה מותרין, אף שביעית היא אסורה, לפניה ולאחריה מותרין עיי"ש.

אך רש"י"ל פירש כוונת התו"כ וז"ל, לשם ה' כשם שנאמר בשבת בראשית עכ"ל, וכתב הרמב"ן וז"ל, ורבותינו לא כך נתכוונו במדרשם, כי כל השבתות גם המועדים לשם ה' הן, ולא יאמר באחד מהם לה' עכ"ל, ועיין מש"כ המזרחי ליישב דברי רש"י.

ובספר ישמח משה כתב לבאר דברי רש"י"ל, דהא היה מקום לפרש מה דכתיב שבת לה', עפי"מ דאיתא במסכת ברכות (דף ל"ה), אמר רב יהודה אמר שמואל, כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים, שנאמר לה' הארץ ומלואה, רבי לוי רמי, כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה (הרי היא לבני אדם), אמר רב חנינא בר פפא, כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה (את ברכתו), וכנסת

ומטעם זה אני אומר שנסתפק משה במברך את השם שמא פטור הוא ממיתת ביי"ד, אעפ"י שאפילו מקלל אביו ואמו הוא בסקילה החמורה יותר מכל המיתות עכ"ל.

ובספר ברית משה על הסמ"ג (אות ה') ביאר כוונת הסמ"ג, במש"כ ומטעם זה אני אומר שנסתפק משה במברך את השם וכו', דרצ"ל דאי לא הוה מקלל אביו ואמו בסקילה אלא בשאר מיתה, אז לא היה יכול לומר את טעמו במה שנסתפק משה, כיון דאז הוה יכולין למימר שנסתפק באיזה מיתה חייב, דדילמא מברך השם חייב מיתה חמורה ממקלל אביו ואמו, אבל כיון שמקלל אביו ואמו ג"כ חייב סקילה היותר חמור, א"כ שפיר היה יכול משה ללמוד למברך את השם שחייב סקילה בק"ו ממקלל אביו ואמו, אעכצ"ל דלכן לא למד ממקלל אביו ואמו משום הטעם שכתב רבינו דשם במברך את ה' גדול עונו מנשוא עד דאין לו כפרה כלל ולא סגי ליה בסקילה כמובן.

ובהמשך דבריו הקשה על הסמ"ג דהיכי כתב דמשום טעמו נסתפק משה, דילמא משו"ה לא רצה למילף מק"ו ממקלל אביו ואמו משום דאין עונשין מן הדין, וכתב לתרץ עפ"י דהמהרש"א במסכת סנהדרין (דף ס"ד:) שהביא מ"ש הסמ"ג ויש בזה טעם לתשובת המינים וכו' ומטעם זה אני אומר וכו' ואח"כ כתב וז"ל, ומזה נראה לתת טעם הא דאמרין בכל דוכתא דאין עונשין מן הדין, אע"ג דק"ו מדה הוא בתורה, מכל מקום אין לדון כן לענין עונש, והיינו דאין ללמוד עונש לעבירה חמורה מעבירה קלה, דאימא זה שעשה העבירה החמורה מזו לא סגי לו בעונש המפורש בקלה ממנה ואינו מתכפר בעונש זה עיי"ש.

וי"ל דזה גופא הוא כוונת הסמ"ג, שכתב שנסתפק משה במברך את ה' שמא פטור הוא ממיתת ביי"ד, אעפ"י שאפילו מקלל אביו ואמו הוא בסקילה החמורה יותר מכל המיתות, דרצ"ל דמשה רבינו ס"ל דאין עונשין מן הדין כיון שיש להסתפק דילמא הוא פטור אף ממיתה שנוהג במקלל אביו ואמו כיון שלא סגי ליה בעונש זה, וי"ל גם בכוונת המהרש"א שהוציא טעם זה מדברי הסמ"ג, והיינו דמשום טעם זה דאין עונשין מן הדין מובן למה לא דן משה ק"ו לעונש המקלל עכ"ד.

ובספר תורת חסד מהגאון בעל שמן רוקח על כללים (כלל ל"ב) כתב הטעם דאין עונשין מה"ד, לפי"מ דקיי"ל דאין לוקין על לאו אלא אם הוא דומה ללאו דחסימה כדאיתא במסכת מכות (דף י"ג:), ע"כ אין לוקין בלאו דאיתא מק"ו, משום דק"ו לא הוה מפורש בתורה ואינו דומה ללאו דחסימה עיי"ש, ועיין בספר בית האוצר ח"א (כלל נ"ו אות ח'),

ואיתא במסכת מכות (שם) הטעם דאין לוקין על לאו שאין בו מעשה משום דאינו דומה ללאו דחסימה עיי"ש, ומעתה למ"ד דלוקין בלאו שאין בו מעשה ע"כ דס"ל דלוקין אף אם אינו דומה ללאו דחסימה.

וכתב בספר כלי חמדה, די"ל דבשביעית איכא ב' מצוות, (א) שביטת הארץ בשביעית, (ב) איסור ספיחין דאפילו הנשאר משנית אסור לקצור לאכול מן המשומר, וי"ל דהתוס' ס"ל דרק לגבי חובת שביטת הקרקע הוא דילפינן דשייך גם בשל הקדש מקרא ושבתה הארץ שבת לה', אבל לגבי קצירה מן השמור בזה אמרינן קצירך אמר רחמנא ולא של הקדש, וי"ל דאדרבה מדאיצטריך קרא ושבתה הארץ שבת לה' לרבות של הקדש שמענין דדוקא לענין שביטה איתרבי, וטעם החילוק בין שביטת הארץ שנוהג בשל הקדש לאיסור פירות שביעית של הקדש שאינו נוהג, כיון דקרקע של הקדש אינו קנוי להקדש בקנין הגוף, דהא אפילו במקדש שדה אחוזה אינו הקדש אלא עד היובל ואח"כ יוצא לכהנים, וממילא כשדה הדיוט דמי, וחלה עליו חובת שביטה ומוזהר עליה באיסור עבודת קרקע, משא"כ בקצירה ובקצירה מן המשומר דקאי האיסור רק על הפירות, וכיון דפירות המה של הקדש בקנין גמור אינן בכלל קצירך ונזירך, ולכן אין עליהם איסור שמירה כלל.

ובדרך פלפול י"ל דזה תליא בפלוגתת ר' יוחנן ור"ל אי קנין פירות כקנין הגוף דמי, דאי ס"ל דכקנין הגוף דמי, א"כ אף שהקרקע קנוי להקדש רק עד היובל, מ"מ כיון שהפירות קנויים להקדש וקנין פירות הוה כקנין הגוף הו"ל גם הקרקע דהקדש, וכיון שהקרקע אינו של הדיוט היה בדין להתיר עבודת קרקע בשל הקדש, וכיון דגילתה התורה ושבתה הארץ שבת לה' דגם של הקדש נוהג איסור עבודת קרקע, ש"מ דגם במה שהוא קנוי להקדש נוהג דין שביעית, ומינה דגם בפירות דהקדש לא ממעטינן להו מדין שמור וגם המה נאסרין כשל הדיוט.

משא"כ אי ס"ל קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, ואין הקרקע קנוי להקדש, א"כ אין להוכיח מהא דריבתה תורה שקדושת שביעית נוהגת בעבודת הקרקע דה"ה לענין פירות, די"ל דדוקא לענין קרקע שאינו קנוי להקדש חל מצות שביעית, משא"כ לענין הפירות שקנוין לגמרי להקדש אין בהם דיני שביעית, וי"ל דבפירות הקדש אינו נוהג דין שביעית כלל עכ"ד.

*

ורשיז"ל כתב דהמקושש והמקלל היו בפרק אחד, ויודעים היו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת, אבל לא פורש להם באיזה מיתה לכך נאמר כי לא פורש מה יעשה לו, אבל במקלל אומר לפרוש להם, שלא היו יודעים אם חייב מיתה אם לאו עיי"ש.

והסמ"ג בחלק הלאוין (מצות ל"ח מ') כתב, שלא להעביר זרעו למולך שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר למולך, ובתוך דבריו כתב וז"ל, ועוד תניא העביר כל זרעו פטור שנאמר כי מזרעו נתן למולך מקצת זרעו ולא כל זרעו, ויש טעם בזה לתשובת המינים, מפני שבמיתת ביי"ד מתכפרין המומתין וזה עשה כל כך עבירה גדולה שאין הקב"ה רוצה שיהא לו שום כפרה,

ולכאורה הא בלא"ה לא שייך כאן דינא דבר מצרא, לפי"מ דאיתא בחו"מ (סי' קע"ה סעיף ס"ג) בשם הרשב"א, דמי שמכר שדה לזמן ולא לחלוטין לית בה דינא דבר מצרא, ולפי"מ דאיתא במסכת נדה (דף ס"א:) דמצות בטילות לעת"ל, א"כ הרי הקב"ה נתן התורה לזמן קצוב ולית ביה דינא דבר מצרא, אך המפ' כתבו דדעת הרשב"א דהיכא דמכר לזמן ל"ש דינא דבר מצרא איתא כמ"ד דקנין פירות ל"ה כקנין הגוף, אבל להמ"ד דהוה כקנין הגוף אז אף במוכר לזמן אית ביה דינא דבר מצרא, עיין בספר יושב אהלים (פ' בשלח דף קנ"א מדרש"ס), ובספר והוכח אברהם (פ' ואתחנן דף קכ"א).

ולפי"ז יבואר המשך הפסוקים, דהנה מה שמשרע"ה נסתפק בעונשו של המקלל ולא רצה ללמוד ק"ו ממקלל אביו ואמו, משום דמקלל את ה' חטאו גדול יותר ושמא לא סגי ליה בכפרה זו דהא משו"ה אמרינן אי עונשין מה"ד, אמנם הקב"ה ציווה לסוקלו ואמר הכתוב ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אכן, הרי שנענש המקלל בסקילה כשם שנענש מקלל אביו ואמו, דאע"ג דחטאו גדול ביותר עכ"ז אהני ליה כפרה, ולפי"ז ליתא ליסוד הנ"ל דמידי דחמור עונו לא סגי ליה בכפרה זו, ולפי"ז מה דאמרינן אין עונשין מה"ד, הוא משום דאינו דומה ללאו דחסימה, ולפי"ז לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו, דלא ילפינן מנשבע ומקלל חבירו בשם, דלוקין על לאו שאין בו מעשה, משום דהוה שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין, ומזה"ט קיבלו בני ישראל את התורה ולא המלאכים, ומעתה י"ל דקנין פירות הוה כקנין הגוף, ומעתה אין לחלק בין עבודת קרקע לקדושת פירות, דתרווייהו הקדש גמור נינהו, ולכן דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה', דשמיטה חלה אף על של הקדש הן בעבודת קרקע והן בקדושת פירות, דמצות שביעית חל על של חול ועל של קודש ודו"ק.

ב) עוי"ל, דהבאנו מה דאיתא במסכת מנחות (דף פ"ד), שומרי ספיחין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה (שומרי ספיחין של שעורין לפני העומר שלא ילקטו עניים), והקשו התוס' (ד"ה שומרי) לפי"מ שהוכיח הר"ת מיבמות (דף קכ"ב) וסוכה (דף ל"ט) דפירות משומרים בשביעית אסורין באכילה, כדדרשינן בתורת כהנים את ענבי נזירך לא תבצור, מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר, א"כ היכי שריא הכא להביא עומר מספיחים המשומרים, הא בעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל, ואין לומר משום דכתיב לדורותיכם כדבסמוך, דהא יכול להביא מן המופקר עכ"ק.

והנה המפ' כתבו לתרץ דאף אי אמרינן דבשל הקדש שייך כל דיני שביעית, אמנם כיון דאיסור דמשומר הוא רק עשה בעלמא, אמרינן דאתי עשה דהקרבת העומר ושתי הלחם ודחי לה להאי עשה, ואף דהלכה בידוע דאין עשה דוחה עשה דמאי אולמיה האי עשה מהאי עשה, מ"מ עשה דהקרבת קרבנות הוא עשה חשוב ואלים ויכול לדחות לעשה, ואף שאין זה בעידנא, הא כבר נודע מש"כ המג"א או"ח (סי' תמ"ו סק"ב) בשם השבלי לקט, דבעשה דברים אמרינן דדוחה הלאו אף דלא הוי בעידנא עכ"ד.

ואיתא במסכת תמורה (דף ג'), אמר רב אידי בר אבין אמר רב עמרם א"ר יצחק אמר ריו"ח משום ריו"ח, כל ל"ת שבתורה עשה בו מעשה לוקה, לא עשה בו מעשה פטור, חוץ מנשבע ומימר ומקלל חבירו בשם אעפ"י שלא עשה מעשה חייב עיי"ש, ובספר מהר"ם שיי"ק ז"ל על תרי"ג מצות (בסוה"ס כלל ה') כתב, דהטעם דעל לאו שאין בו מעשה אין לוקין, ולא ילפינן מנשבע ומקלל חבירו בשם, דלוקין על לאו שאין בו מעשה, משום דהוה שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין עיי"ש, ונמצא לפי"ז דלמ"ד שני כתובים הבכ"א מלמדין לוקין על לאו שאין בו מעשה.

*

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח:) דבשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאה"ש לפני הקב"ה מה לילוד אשה בינינו, אמר להם לקבל תורה בא, אמרו לפניו תנה הודך על השמים עיי"ש, והמפ' כתבו (עיין ספר ראש דוד פרשת בשלח, ובספר שמע יעקב פרש במדבר) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

אמנם איתא במד"ר שמות (פ' כ"ח-א), באותה שעה, בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה, עשה בו הקב"ה קלסטרין של פניו של משה דומה לאברהם, אמר להם הקב"ה אי אתם מתביישין הימנו, לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו וכו' עיי"ש, ובדעת זקנים לבעלי התוספות (פרשת וירא) הביא ממדרש, כשרצה הקב"ה ליתן התורה לישראל, אמרו המלאכים תנה הודך על השמים, אמר להם כתיב בתורה לא תבשל גדי בחלב אמו, ואתם כשירדתם למטה אכלתם בשר בחלב, שנאמר ויקח חמאה וחלב וכן הבקר אשר עשה, מיד הודו להקב"ה, והיינו דכתיב כי על פי הדברים האלה כרתי עמך ברית וגו', ולעיל מיניה כתיב לא תבשל גדי בחלב אמו עיי"ש, מבואר מזה דלכן לא יתכן ליתן התורה להמלאכים משום שאכלו בשר בחלב.

ואיתא בחולין (דף ק"ג) במתני', בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה אסור לבשל ואסור בהנאה, ובגמ', מנא הני מילי (דכל בהמה במשמע), א"ר אלעזר, אמר קרא וישלח יהודה את גדי העזים, כאן הוה גדי העזים (כאן פירש לך הכתוב שגדי זה מעזים היו), הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל נמי במשמע, ופריך ויליף מיניה (גזירה שוה מיניה מה גדי האמור כאן עזים אף גדי האמור בבשר וחלב עזים הוא), ומשני כתיב קרא אחרינא ואת עורות גדיי העזים, כאן גדיי העזים הא כל מקום שנאמר גדי סתם אפילו פרה ורחל במשמע, ויליף מיניה, הוה להו שני כתובים הבאים כאחד, וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין עיי"ש.

וכתב בספר בשרתי צדק (דף כ"ה:) דלפי"ז להמ"ד דס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין לא היה באיסור בשר בחלב רק גדי ולא פרה ורחל, ולא היו יכולין לדחות המלאכים מהתורה מחמת שאכלו בשר בחלב, שהרי הם אכלו בקר בחלב, ולפי שיטה זו אין האיסור חל כ"א בגדי בחלב, וכ"כ בספר תפארת צבי (פרשת ואתחנן דף כ"ז:).

ובחנות דעת יור"ד (ס"ק ק"י) בבית הספק כתב ליישב שיטת הרמב"ם, דהרמב"ם לא אמר ספיקא דאורייתא לקולא אלא במצות ל"ת אבל במצ"ע לא ס"ל דספיקא לקולא, דכל מצוה על הודאי נאמר ולא על הספק, ולכן במצות ל"ת כגון חלב וחזיר אמרינן חלב וחזיר ודאי הוא דלא תאכל אבל ספק תאכל, אבל במצות עשה הוא להיפך שמחויב לאכול מצה ודאי וליטול אתרוג ודאי, אבל בספק לא יצא ידי חובתו מחיובא דרמיה רחמנא עליו, כי כוונת התורה לקיים המצות בודאי, וכל זמן שלא קיימה בבירור לא נפטר עדיין מהחויב, ואף הרמב"ם מודה דבמצות עשה אמרינן ספיקא לחומרא עכ"ד.

נמצא דלשיטת הרמב"ם מצות ל"ת קיל ממ"ע, דהגם דהל"ת חמורה לענין עונשין, אבל לענין קיום המצוה אדרבא העשה חמורא, דבל"ת אם לא עבר עליה בודאי, לא עבר מה"ת כלום, משא"כ במ"ע רמיה עליו החיוב עד שיקיימה בודאי, וע"כ העשה דוחה לל"ת שהעשה חמור לענין זה עיי"ש, ועיין בספר תורת יפה (דף קצ"ד מדרפ"ס) עיי"ש.

וידוע מש"כ האחרונים דזה אי עשה דוחה ל"ת הוא מטעם הותרה או דחויא, תליא במחלוקת הראשונים אי עשה חמור מל"ת או ל"ת חמיר מעשה, דאי ס"ל דעשה חמיר מל"ת נמצא דליכא שום חידוש בדינא דעשה דוחה ל"ת, דהא עשה חמירא, וצ"ל דחידשה התורה דבמקום עשה לא נאמרה הל"ת כלל, והוא מטעם הותרה, אבל אי ס"ל דל"ת חמיר מעשה, ועשה דוחה ל"ת הוי חידוש כדמשמע במסכת יבמות (דף טו), לפי"ז י"ל דעשה דוחה ל"ת הוי רק דחויא ולא הותרה עכ"ד.

*

ובספר לב אריה כתב לבאר, מה דכתיב, ויקב בן האשה הישראלית את השם ויקלל ויביאו אתו אל משה וגו' הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה וגו', דלכאורה קשה מאי ויקוב ויקלל, בחד מינייהו סגי, עוד קשה באמרו הוצא את המקלל, למה לא אמר הוצא את הנוקב.

וכתב לפרש, עפ"י מש"כ רשיז"ל עה"פ בן איש מצרי, שאביו של זה היה המצרי שמשה הרג אותו במצרים עיי"ש.

וידוע דמשה רבנו הרג את המצרי בשם המפורש, כמו שכתב רשיז"ל עה"פ הלהרגני אתה אומר וגו', והנה כאשר וינצו במחנה ונתגלה לו הדבר שמשה רבינו הרגו בשם, אז ויקוב בן האשה את השם דייקא ויקלל, דקשה תיבת את נראה כמיותר, אבל לדרכנו תיבת את לרבות שקבה גם את משה רבנו, שיקוב את השם שנהרג בו אביו ויקלל גם למשה רבנו המרומז בתיבת את השם הוא אותיות משה, ולכן ויניחהו במשמר לפרוש להם על פי ה' על איזה מהם חייב, לזה היתה תשובתו, הוציאו את המקלל ולא אמר את הנוקב, שהקב"ה חס יותר על כבוד הצדיק יותר מעל כבודו עיי"ש.

הואיל משה פרשת בה"ב תשפ"ד דף ה

ולכאורה יש להעיר, דהנה בספר ציונים לתורה (כלל ל"ט) הביא בשם הבית מאיר שכתב ליישב קושיית השאג"א (ס"ק צ"ו), אהא דאיתא במסכת חולין (דף פ"ט), גיד הנשה נוהג בארץ וכו' ובמוקדשין, ופריך בגמ' פשיטא משום דאקדשה פקע ליה איסור גיד מיניה וכו' עיי"ש, ולכאורה קשה, דמאי פריך פשיטא, אדרבה הו"ל לאקשווי לאידך גיסא, אמאי נוהג במוקדשין, נתי עשה דאכילת קדשים וידחה ל"ת דגיד הנשה, דהא האי תנא ס"ל יש בגידין בנותן טעם כדאמרינן התם בגמ' והו"ל בכלל ואכלו את הבשר עכ"ק, ותי' הבית מאיר דלא שייך לומר עשה דוחה ל"ת כיון דלא הוי מן המותר לישראל עיי"ש, ולפי"ז הדקל"ד האריך היה בא מן המשומר הא בעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל.

אך י"ל, דאיתא במסכת קידושין (דף ל"ז), בשלמא למ"ד מושבות כל מקום שאתם יושבים משמע (ומושב דכתיב גבי חדש לאו לירושה וישיבה אתא), היינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, אלמא אקרוי עומר והדר אכול עיי"ש, וכתבו התוס' (ד"ה אקרוי), בירושלמי מקשה, למה לא אכלו מצה מחדש, יבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת דחדש, ומשני משום דאין כתובים בצדו, והקשה הר"ש (פ"ב דחלה) דהרי בכל מקום מצינו דעשה דוחה ל"ת אף שאין כתוב בצדו עכ"ק.

ובשו"ת אבני נזר חאו"ח (ס"ק שעה"ח) כתב ליישב, לפימש"כ לחדש דלדידן מצה של טבל דקיי"ל דאינו יוצאין בה ידי חובת מצה לאו משום מצוה הבאה בעבירה, אלא משום דמצה איתקוש לפסח כדאיתא במסכת פסחים (דף ק"ב), אמר רבא מצה בזמן הזה אחר חצות לר' אליעזר בן עזריה לא יצא ידי חובתו משום דאיתקוש לפסח, ועל כן מצה של איסור אסורה כמו קרבן של איסור, כשם שאומרים בקרבן דבעינן ממשקה ישראל מן המותר לישראל, ולכן אינו יוצא במצה של טבל כיון שאינו מן המותר לישראל.

ולפי"ז י"ל דהירושלמי מקשה דכיון דאמרינן עשה דוחה ל"ת נימא דהוי מן המותר בפ"ך, ומשני, דבשלמא אם היה כתוב בצדו היה בגדר הותרה ולא דחויא כמש"כ התוס' במסכת מנחות (דף מ.) ד"ה כיון, גבי כלאים בציצית דכיון דכתיב בצדו הותרה הלאו לגמרי, אבל השתא דאינה כתובה בצדו והוי רק דיחוי בעלמא לא חשוב מן המותר עכ"ד, חזינן מזה דאי נימא עשה דוחה ל"ת הוא מטעם הותרה חשוב מן המותר בפ"ך.

ובספר צבי לצדיק מאמרי סיון (מאמר ב' אות י"א) ביאר בטעמא דמילתא דאמרינן עשה דוחה ל"ת ואפילו ל"ת שיש בו כרת, דנודע שיטת הרמב"ם בה' טומאת מת (פ"ט ה"ב), דמה דקיי"ל ספיקא לחומרא הוא רק מדרבנן, אבל מדאורייתא ספיקא לקולא, והקשו עליו הראשונים מהא דאיתא במסכת חולין (דף ק"י), דילפינן מפסח ופרה אדומה דאזלינן בתר רוב, ולשיטת הרמב"ם דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, מאי ראיא מייתנין לרובא, הא אפילו לא אזלינן בתר רובא הני שרי מכח ספק, דהא ספק טריפות ניהו, וכל ספק רחמנא שריא עכ"ק.

שבתתי תשמרו וגו' כתב, אעפ"י שתהיו רדופין וזריזין בזריות המלאכה, שבת אל תדחה מפניה, כל אכין ורקין מיעוטיין למעט שבת ממלאכת המשכן עיי"ש, והקשו המפ' דלמ"ל קרא ע"ז, הא בלא"ה לא דחי משום שבת הוי עשה ול"ת, ומלאכת המשכן הוי רק עשה וקיי"ל דאין עשה דוחה לתו"ע עכ"ק.

וכתב בספר נפש יהונתן (פרשת בהעלותך) ליישב, עפי"ד התוס' במסכת קידושין (דף ל"ד.) ד"ה מעקה, דהקשו דלמאי איצטריך לומר דמעקה ואבידה ושילוח הקן הוי מ"ע שלא הזמ"ג ונשים חייבות, הא בלא"ה חייבות דבכולהו איכא ל"ת, וכתבו דיש מפרשים דאי מטעם ל"ת א"כ כשהיה להם לקיים עשה המנגד לל"ת היה הל"ת נדחית מפני העשה, ומשור"ע איצטריך בגמ' לומר דשייכי גם בעשה, ומעתה הו"ל לתו"ע ואינן נדחין מפני עשה דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה עיי"ש.

ולפי"ז א"ש, דאה"נ גבי אנשים שמצווין בשבת על לא תעשה ועשה, לא איצטריך קרא להזהיר על מלאכת המשכן, דבלא"ה אינו דוחה כיון דשבת הוי עשה ול"ת, אבל לגבי נשים שגם הנה מצווין על מלאכת המשכן, וכמש"כ הרמב"ם בה' בית הבחירה (פ"א ה"ב), ס"ד דלגבייהו ידחה מצות שבת דהא ליתנהו בעשה דשבתון דהו"ל מ"ע שהז"ג, ולדידהו צריכין קרא לומר דעכ"ז לא תדחה השבת מפניה עכ"ד, ולפי"ז הרי מוכח מקרא דאך דנשים חייבות בשמירה, ומיושב קושית התוס' דלידרוש איפכא ונימא דנשים יהיו פטורות משמירה.

אך י"ל לפימש"כ בספר פנים יפות (פרשת כי תשא) לפרש הקרא אך את שבתותי תשמורו, לפי"מ שפירש"י (פרשת בראשית) עה"פ ויכל אלהים ביום השביעי, ר"ש אומר בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש וכו' עיי"ש, ולפי"ז י"ל דגם במלאכת המשכן דאמרין דאינו דוחה את השבת, היינו דוקא שבת עצמו, אבל לא היו צריכין להוסיף מחול על הקודש, והיינו דכתיב אך את שבתותי תשמורו, דהיינו שביתת הש"י שהיה בלי הוספה עכ"ד, וכ"כ בספר מעשה רוקח עה"ת (פרשת ויקהל) דהקרא דאך את שבתותי אתיא למעוטי תוס' שבת דדוחה מלאכת המשכן עיי"ש.

אך זהו רק אי ס"ל תוספת שבת דאורייתא, או י"ל דהקרא אתיא דבמלאכת משכן אינו צריך להוסיף מחול על הקודש, משא"כ אי ס"ל דתוספת שבת דרבנן, א"א לומר דהקרא אתיא דבמלאכת המשכן אינו צריך להוסיף, כיון דמה"ת ליכא דין הוספה עיי"ש.

ולפי"ז הרמב"ם דהשמיט דין תוספת שבת וכתב הה"מ בה' שביתת עשור (פ"א ה"ו) הטעם משום דהרמב"ם סובר דתוספת שבת הוא מדרבנן עיי"ש, ולפי"ז ליכא למימר דהקרא אתיא על תוספת שבת, וע"כ מוכח מקרא דאך את שבתותי דנשים חייבות בשמירה ולא נוכל לדרוש איפכא עכ"ד.

ובספר זכרון יעקב פרשת בשלח (דף מ"ז:) הביא מש"כ בספר עיון יעקב, דיש הוכחה דגדולים מעשה צדיקים זו בית המקדש יותר ממעשה שמים וארץ, דאיתא בבראשית רבה (פרשה ב-ה), בראשית בשביל ראשית נברא זו בית המקדש עיי"ש, אך רשיז"ל כתב בראשית בשביל התורה שנקרא ראשית נברא העולם, אך לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ג.), אמר ר"ש בן לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום השישי (ה' יתירה למה לי), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשי בראשית ואמר דאם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובהו עיי"ש, א"כ ממילא ידעינן דבשביל תורה נברא העולם, ואז צריכין לומר בראשית היינו בשביל בית המקדש שנקרא ראשית עיי"ש.

ובהגדה של פסח מעשה ידי יוצר (פיסקא ועברתי בארץ מצרים) כתב, דלכן גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, משום דהחמיר הקב"ה בכבוד צדיקים יותר מכבוד הקב"ה עיי"ש, היוצא לנו מזה דאי ילפינן מיום הששי דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, א"כ פירושו דבראשית היינו בשביל בית המקדש שנקרא ראשית, ואמרין גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, והוא משום דהחמיר הקב"ה בכבוד צדיקים יותר מכבוד הקב"ה.

אמנם מצינו במד"ר (פרשה י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום השישי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום השישי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא מוכח מכאן דתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית.

*

ואיתא במסכת ברכות (דף כ:) אמר רב אדא בר אהבה, נשים חייבות בקידוש היום דבר תורה, ופריך הגמ' אמאי מצות עשה שהז"ג הוא וכל מצות עשה שהז"ג נשים פטורות, אמר אביי מדרבנן, א"ל רבא והא דבר תורה קאמר, ועוד כל מצות עשה שהז"ג נחייבינהו מדרבנן, אלא אמר רבא אמר קרא זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנייהו בשמירה איתנייהו בזכירה עיי"ש.

והקשו התוס' במסכת שבועות (דף כ:), דניקוש איפכא כל שאינו בזכירה אינו בשמירה, ותירצו דלחומרא מקשינן עיי"ש, והקשה בספר הקובץ על הרמב"ם הל' שבת (פכ"ט) בשם ספר זרע יעקב עמ"ס ברכות, לפימש"כ הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות י"א) דמה דאמרין לחומרא מקשינן הוא משום דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, וא"כ לשיטת הרמב"ם דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא, א"כ הדרא קושית התוס' לדוכתא דנדרוש איפכא עכ"ק.

ומו"ר בשו"ת בנין צבי (ח"א סי' כ"ד אות ה') כתב לתרץ, דרשיז"ל עה"פ (שמות פרשה ל"א-ג) ואתה דבר אל בני ישראל לאמר אך את

זאת, דבל"ז הייתי אומר דעל כרחק מיראה עבד דאל"כ למה באו עליו יסורין כיון שהיה צדיק גמור וראוי לירש עוה"ב, אלא ודאי דמיראה עבד וכדאיתא במסכת יבמות (דף מ"ח:), מפני מה גרים מעוניין ויסורין באין עליהם לפי שעובדים מיראה עיי"ש, הרי דמדאיצטריך קרא הן יקטלנו לא אייחל דכל הנענש ביסורין אות הוא שעובד את ה' מיראה עיי"ש.

אולם מצינו טעם אחר על שנענש איוב, דאיתא בזוה"ק (ח"ב דף קפ"א) דלכן באו יסורין על איוב מפני שהקריב עולות ולא נתן לסטרא אחרא כלום עיי"ש, ועיין בספר יד אבי שלום פרשת קרח (דף נ"ה:) מדפ"ס, ומבואר בספר לקט יוסף ערך איוב (אות א') דזה איתא כמ"ד דבני נח הקריבו גם שלמים ולכן חטא במה שהקריב עולות עיי"ש, מבואר מזה דחטא של איוב היה שלא הקריב שלמים, דאיתא כהמ"ד דעולות וגם שלמים הקריבו בני נח.

ובאור החיים הקדוש עה"פ ושבתה הארץ שבת לה' כתב וז"ל, צריך לדעת מה היא כוונת הכתוב במאמר זה, אם על שנת השמיטה הרי הוא אומר בסמוך ובשנה השביעית שבת שבתון, אכן נתכוון ה' לומר סמוך לזכרון הנתינה להם שיור לה' בארץ, והוא אומרו אני נותן ולא מתנה חלוטה אלא ושבתה הארץ שבת לה', וחזר ופירש שיעור שבת זה אם חודש, אם שנה בכמה שנים, ואמר שש שנים וגו' ובשנה השביעית שבת וגו'. ומעתה אם לא היה אומר הכתוב ושבתה וגו', אלא מה שאמר אחר כך ובשנה השביעית לא הייתי יודע ששייר ה' לעצמו שנה זו, אלא שנתן מתנה חלוטה לצמיחות ולא כן הוא, והצצתי וראיתי כי אלקים חשבה לטובה בסדר מעשה זה, כי אם היה ה' נותן הארץ על תנאי בהבטל התנאי תתבטל המתנה, ובמה שעשה השיור כשישלחו יד בשיור, לא מפני זה תתבטל המתנה אלא עליהם לפרוע כל העולה בשיור, והעד הנאמן מה שאמר הכתוב בפרשת בחקתי (פרשה כ"ו-ל"ד) אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' את אשר לא שבתה וגו', ומעתה אין ביטול למתנת הארץ עד עולם עכ"ד, ועיין בספר שפתי מהר"ש שהאריך בזה עיי"ש.

ולכאורה י"ל דזה א"ש רק אי ס"ל דאר"י אינה מוחזקת מאבותינו, דאלו אם היתה הארץ מוחזקת לנו מאבותינו עד שלא ניתנה תורה לישראל, לא שייך לומר שהקב"ה נתן הארץ לישראל ושייר לעצמו שנה אחת בכל שבע שנים, דאחר שכבר זכו האבות בכל הארץ, שוב לא שייך ענין שיור במתנה, אך אי ס"ל דאינה מוחזקת לנו מאבותינו, אז שפיר י"ל דהארץ ניתנה לישראל והקב"ה שייר לעצמו את השנה השביעית שתהא שבת לה'.

וברש"י עה"ת פרשת לך (י"ג-י"ד) עה"פ ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפריזי או יושב בארץ כתב, לפי שהיו רועי של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט בן אחיו יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזי או יושב

ומעתה יבואר סמיכת הפרשיות, דמדכתיב הוצא את המקלל ולא כתיב הוצא את הנוקב, משום שהקב"ה חס על כבוד צדיקים יותר מכבודו, וידעינן זאת מדכתיב יום הששי דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית וידעינן דהעולם עומד על התורה וע"כ מה דכתיב בראשית היינו בשביל בית המקדש שנקרא ראשית, ולכאורה הרי י"ל דילפינן תוס' שבת מקרא יום הששי, וע"כ דתוס' שבת לאו דאורייתא, ויש להוכיח דתוס' שבת לאו דאורייתא, מדכתיב זכור ושמור ודרשינן כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, ולא דרשינן איפכא כל שישנו בזכירה ישנו בשמירה, משום דלחומרא מקשינן, ומעתה תקשי אי ס"ל ספיקא דאורייתא לקולא ואז לקולא מקשינן, מנ"ל דנשים חייבות בשמירת שבת, וע"כ דילפינן מקרא אך את שבתותי תשמורו וכן"ל, ומעתה דס"ל ספד"א מה"ת לקולא, ולפי"ז אמרינן דעשה חמיר מל"ת, ועשה דוחה ל"ת הוא מטעם הותרה, ולכן דבר אל בני ישראל וגו' ושבתה הארץ שבת לה' היינו דאף בהקדש אמרינן דחייב בשביעית, ולא תקשי דאיך העמידו שומרי ספיחין והא בעינן מן המותר בפ"ך ומשומר אסור בשביעית, וע"כ דאתי עשה ודחי עשה, וכיון דעשה הוי חמיר מל"ת, א"כ עשה דוחה ל"ת הוה הותרה ופשיר הוי מן המותר בפ"ך ודו"ק.

***

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לה': ואיתא במסכת סנהדרין (דף ל"ט:), א"ל ההוא מינא לר' אבהו אלקיכם גחכן הוא (חזקא דמשחק בנביאיו), דקאמר ליה ליחזקאל (יחזקאל ד-ד) שכב על צדך השמאלי, וכתיב (שם פסוק ו') ושכבת על צדך הימני, אתא ההוא תלמידא, א"ל מאי טעמא דשביעיתא (למה צוה הקב"ה על השמיטה), א"ל השתא אמינא לכו מילתא דשויה לתרווייהו (שתהא מועלת לשניהם), אמר הקב"ה לישראל, זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא (ולא ירום לבככם בשבח ארצכם ותשכחו עול מלכותי), והן לא עשו כן אלא חטאו וגלו, מנהגו של עולם מלך בשר ודם שסרחה עליו מדינה, אם אכזרי הוא הורג את כולן, אם רחמן הוא הורג חצים, אם רחמן מלא רחמים הוא מייסר הגדולים שבהם ביסורין, אף כך הקב"ה מייסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל עיי"ש.

ורקדקו המפ', דלכאורה קשה מאי ענין שביעית לכאן, ולמה המתין האי תלמיד לשאול שאלה זאת מ"ט דשביעיתא עד ששאל הצדוקי שלו את שאלתו, ורק אז דייקא שהיה רבו טרוד להשיב על שאלת הצדוקי, אז אתא האי תלמיד ונכנס בתוך הדברים עם שאלתו בטעמא דשביעית, וכן קשה מה שהשיב ר' אבהו דאימא לכו מילתא דשויה לתרווייכי, דלכאורה אין לו שחר דהאיך תליא זה בזה, דהרי השיב שני תשובות בודדות על השני שאלות ששאלו הם.

והנבס"ד, דאיתא במסכת סוטה (דף כ"ד:), בו ביום דרש ר' יהושע בן הורקנוס, לא עבד איוב את הקב"ה אלא מאהבה (שאוהב את המקום) שנאמר (איוב י"ג-ט"ו) הן יקטלנו לא (לו קרי) אייחל וכו' עיי"ש, וכתב שם העיון יעקב, דלכן הוצרך להשמיענינו

קדשים ל"ש אבמה"ח, שהרי מחוסר אבר פסול להקרבה, וא"כ מדוע איצטריך לאסור אבמה"ח לאדה"ר, אבל אי ס"ל כראב"י דאין מזמנין את הנכרי על בני מעיים נחא, שהוצרך לאסור אבמה"ח לאדה"ר, שאם יקריב בהמה לקרבן, שלא יאכל מבני מעיה, או שלא יחתוך ממנה קודם שתצא נפשה.

אך זה תלוי בפלוגתא התנאים בזבחים (שם) אי ב"נ קרבן עולות ושלמים או רק עולות, דלמ"ד ב"נ לא הקריבו שלמים רק עולות, אי"ל כתירוצ' הנ"ל על קושית התוס' שהרי עולה כולה כליל ואין בה אכילת אדם, וזה תלוי במחלוקת ר"א ור' יוסי בר חנינא (שם), אם יתרו קודם מתן תורה או לאחר מתן תורה בא, דמאן דאמר קודם מתן תורה בא, גם שלמים הקריבו ב"נ כדכתיב ויקח יתרו עולה וזבחים עי"ש.

ומעתה מיושב פסק הרמב"ם, דהך ברייתא דתניא דלא כראב"י אתיא כר"א דרק עולות הקריבו, וע"כ ל"ל הא דאמר רב אדה"ר לא הותר לו בשר לאכילה, דא"כ קשה קושית התוס', וכיון דל"ל מימרא דרב, שפיר י"ל דגם ב"נ יש לו היתר בשחיטה, מטעם מי איכא מידי, אבל לדין דקיי"ל כמימרא דרב, וגם כר"י נגד ר"א דשלמים הקריבו ב"נ, ומתורץ קושית התוס' וכמימרא דראב"י הנ"ל עכ"ד, מבואר מזה דמאן דל"ל הסברא דמי איכא מידי, ע"כ דס"ל דעולות וגם שלמים הקריבו ב"נ.

ובזה יבואר הגמרא, דאותו מין בא לזלזל בנביא יחזקאל, דממאי דחזינן שנענש ביסורין מוכח שלא עבד את קונו אלא מיראה, וכדחזינן דמה"ט הו"א שלקה איוב ביסורין, ולזה כדי לדחות את דבריו בא התלמיד ושאלתו בפיו מאי טעמא דשביעתא, וע"ז השיבו תחלה כדי שתדעו שהארץ שלי, דהארץ ניתנה לישראל מדין שיור ששייר הקב"ה לעצמו את השנה השביעית, ומזאת נדע דא"י אינה מוחזקת מאבותינו, והטעם משום דעכו"ם בני כיבוש נינהו, ולא אמרינן הסברא מי איכא מידי וכו', וס"ל דעולות וגם שלמים הקריבו בני נח, ומעתה י"ל דלכן נענש איוב, ואין ראייה מזה שעבד מיראה, ושוב אין מקום לזלזל ביחזקאל, והטעם דלקה ביסורין הוא כדי להגין על הדור ודו"ק.

***

והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה לעלם בהם תעבדו ובאחיכם בני ישראל איש באחיו לא תרדה בו בפרך: ואיתא במסכת ברכות (דף מ"ז:), ואמר ריב"ל, תשעה ועבד מצטרפין, מיתבי, מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, שחרר אין לא שחרר לא, ומשני תרי אצטריכו שחרר חד ונפק בחד, ופריך הגמ' והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה, כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבדו, ומשני לדבר מצוה שאני, ופריך מצוה הבאה בעבירה היא, ומשני מצוה דרבים (להוציא רבים ידי חובתן בקדושה) שאני ע"כ.

בארץ ולא זכה בה אברם עדיין עכ"ד, ולעיל בפסוק (י"ב-ו) והכנעני אז בארץ פרש"י שהיה הולך וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו וכו' עי"ש, ונמצא לפי"ז שבאמת היתה הארץ ביד אברם שהוא מזרעו של שם, אלא שהכנעני היה כובשה ממנו בכיבוש מלחמה.

ובהואיל משה פרשת בלק (אות ק"ז) הבאנו מבעל השפע חיים זצ"ל, דזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או אינה מוחזקת תליא בזה, דאם עכו"ם בני כיבוש מלחמה נינהו, וקנאה הכנעני לארץ ע"י כיבושם, א"כ לא היתה הארץ מוחזקת ביד אבותינו, משא"כ אם עכו"ם לאו בני כיבוש מלחמה נינהו, ולא זכו בה הכנעני ע"י הכיבוש, וא"כ נשארה הארץ ביד בני שם, ולפי"ז זכה אברהם בנחלת הארץ כשהבטיחו הקב"ה אף שהיה הכנעני בארץ, וממילא ארץ ישראל היתה מוחזקת בידם עכ"ד, ועיין בספר שארית יעקב פרשת שלח (ד"ה וזה טעם).

ואיתא במסכת חולין (דף ל"ג:), אמר רב אחא בר יעקב, ש"מ מדר' שמעון בן לקיש מזמנין ישראל על בני מעיים ואין מזמנין עכו"ם על בני מעיים, מאי טעמא, ישראל דבשחיטה תליא מילתא כיון דאיכא שחיטה מעלייתא אישתרי להו, עכו"ם דבנחירה סגי להו ובמיתה תליא מילתא הני כאבר מה"ח דמו, א"ר פפא הוה יתיבנא קמיה דראב"י ובעי דאימא ליה מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולא אמרי ליה דאמינא הא טעמא קאמר, תניא דלא כראב"י, הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית בשר מבית השחיטה וכו', וממתין לה עד שתצא נפשה ואוכלו אחד עובר כוכבים ואחד ישראל מותרין בו עי"ש.

והרמב"ם בהל' מלכים (פ"ט הי"ב) כתב, דבהמה מפרכסת אסורה לב"נ, דבמיתה תליא מילתא ולא בשחיטה והוה אבמה"ח עי"ש והוא כמימרא דרב אחא בר יעקב, והקשה הרשב"א בת"ה הארוך מובא בש"ך יור"ד (סי' כ"ז סק"ב), דבגמ' תניא דלא כראב"י משום דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ומדוע שביק הרמב"ם ברייתא ערוכה ופסק כראב"י עי"ש.

ובספר מעין החכמה על תרי"ג מצות במל"ת דלא תאכל הנפש עם הבשר (פרשת ראה) כתב ליישב, דאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ד:), דאיסור אבמה"ח לב"נ ילפינן דכתיב אכל תאכל ולא אבמה"ח, והקשו בתוס' (ד"ה אבל), מהא דאמרין לקמן (דף נ"ט:), אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה עי"ש, ולכאורה יש לתרץ, דהא דלא הותר לו בשר לאכילה, היינו בשר חולין, אבל אם היה רוצה להביא קרבן, היה מותר לאכול מבשרה, וכעין שנאסר בשר תאווה לישראל בהיותם במדבר, וכי הא דאיתא במסכת זבחים (דף קט"ז) והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו ומחלביהן, איזו דבר שחלבו קרב לגבי מזבח ואין כולו קרב לגבי מזבח, הוי אומר זהו שלמים, משמע שהיה מותר לאכול בשר הקרבן, אך הרי בבהמת

לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני ההוא למשרי שבת הוא דאתא, כיום ואפילו בשבת עיי"ש.

ובספר פנים יפות (פרשת תזריע) הקשה, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה אפילו לתו"ע, כמ"כ התוס' במסכת זבחים (דף לג:) ד"ה לענין מלקות, ומילה הוה עשה שיש בו כרת, וכתב לתרץ דלכן לא אמרינן במילה עשה דוחה ל"ת, דעשה דוחה ל"ת לא רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, והכא בשעה שעבר על הלאו לא מקיים העשה, דהא מצות עשה דמילה אינו מקיים רק במילה ופריעה כדקיי"ל בשבת (דף קל"ז:) דמל ולא פרע כאלו לא מל, ובתחילת המילה הוא חובל ועובר בלאו, ולכן צריך קרא דמילה דוחה שבת עכ"ד.

ובהואיל משה (שנת תשס"ד אות ע"ד) הבאנו לתרץ, עפ"מ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת (מהר"ק סי' רכ"א), דיש להסתפק בדין מילה שדוחה את השבת, אם הוא דוקא כשהמילה נעשית על ידי האב, או אף ע"י שליח משום דאמרינן שלוחו של אדם כמותו עיי"ש, ואי אמרינן דרק מילה ע"י האב דוחה את השבת, יש לעיין דאיך דוחה מצות מילה את השבת, כיון דמילה הוא רק ע"י האב נידחש דלמא לאו אביו הוא, אך ז"א, דהלא איתא במסכת חולין (דף י"א:) דילפינן דאזלינן בתר רוב, ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה (הורגהו), וליחוש דלמא לאו אביו הוא, אלא דאזלינן בתר רוב, ורוב בעילות אחר הבעל עיי"ש, וה"נ במילה סמכין ארוב ואמרינן דהוא אביו ושפיר דוחה את השבת, ולפי"מ שחידש בספר עיר דוד (סי' תקע"ב) דעשה הבא מכח רוב אין בכח לדחות ל"ת עיי"ש, א"כ שפיר צריכין קרא דמילה דוחה שבת, דאי לאו קרא הו"א דאין בכחה לדחות שבת מכח עשה דוחה ל"ת, דכיון דהוא עשה הבא מכח רוב, ולכן צריכין קרא מפורש דדוחה שבת עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף חאו"ח (סי' מ"ו-י) כתב, דהא דעשה הבא מכח רוב אינו דוחה ל"ת תליא אי ס"ל דרוב הוה ספק או רוב הוה ודאי, דהתוס' במסכת ב"מ (דף י:) ד"ה קפץ הקשו, אהא דתנן קפץ אחד מן המנויין לתוכו כולן פטורין, אמאי נימא דליבטיל ברובא, ותי' השיטה מקובצת בשם הרא"ש מפלוזי, דבאמת גם רוב הוה ספק רק שהתורה התירה אותו ספק, והתיינח בעלמא אבל במעשר בהמה דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק כמבואר שם (דף י:), ממילא גם רוב דג"כ מקרי ספק אינו מועיל עכ"ד, והאחרונים דייקו דמדלא תירצו התוס' כן משמע דלא ס"ל הכי, אלא דהתוס' ס"ל דרוב מיחשב בירור ודאי, עיין בפלתי (סי' ס"ג סק"א), ובספר שערי תורה ח"ג (כלל א' פרט א') שהאריכו בזה, דאי ס"ל דרוב הוה ספק אז שפיר י"ל דאין בכח העשה הבאה מכח רוב דהוה כמו ספק דהמיעוט כמאן דאיתא לדחות הל"ת ודאיתא, אבל אם רוב הוא מתורת ודאי דהמיעוט כמאן דליתא שפיר דוחה ככה"ג, כיון דגילתא התורה דרוב הוה כודאי שוב הוה כמקיים העשה בודאי עיי"ש, וכ"כ בשו"ת משנת אליעזר (ח"א דרוש ג' אות ה') עיי"ש.

והואיל משה פרשת בה"ב תשפ"ז דף ט

ובמסכת גיטין (דף ל"ח:) איתא, גופא, אמר רב יהודה אמר שמואל, כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר לעולם בהם תעבודו, מיתיבי מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, ומשני מצוה שאני עיי"ש, והקשו המ"פ דאמאי לא פריך במסכת גיטין כמו במסכת ברכות דמזהב"ע היא, עיין בשו"ת נובי"ק (סוף חלק חו"מ), ובספר טיב גיטין, ושו"ת בי"צ חו"מ דרוש י' (אות ה'), ושו"ת תירוש ויצהר (סי' ל"ב-ל"ג).

והנבס"ד, דהנה החת"ס בחידושי עמ"ס גיטין כתב ליישב קושית המ"פ הנ"ל, דהנה התוס' במסכת פסחים (דף נ"ט.) ד"ה אתי כתבו, דעשה דחמיר דחי עשה הקל בכל ענין, אפילו לא מקיים עשה החמיר בעידנא דקא עבר אעשה הקל, כדמוכח בהשולח גבי ר' אליעזר ששיחרר עבדו עיי"ש, ולענ"ד י"ל דשפיר שייך בעידנא, לפי"מ דאמרינן לקמן דעבד שהניח לו רבו תפילין יוצא לחירות, וכתב הרא"ש ה"ה כשהקריאו ג' פסוקים בביהכנ"ס, וא"כ לא מיבעיא כשזה הצירוף היה לקריאת התורה, שפיר איכא למימר שהקריאו לתורה והוה שפיר בעידנא, אלא אפילו כשהיה לתפלה נמי איכא למימר דע"י הצירוף יוצא לחירות, נמצא הו"ל שפיר בעידנא דקא עבר ללאו מקיים עשה ולק"מ קושית התוס', ולק"מ מצוה הבאה בעבירה היא כיון דהוה בעידנא.

אמנם כ"ז לרב יהודה אמר שמואל דאליביה קיימינן הכא (בגיטין), דשמואל ס"ל המפקיר עבדו יוצא לחירות ואינו צריך גט שחרור, אבל התם במסכת ברכות להלכתא קיימינן, נהי דיוצא לחירות מ"מ עדיין איננו ישראל עד שיקבל שחרורו, ונמצא דא"א לצרפו לעשרה אא"כ קיבל גט שחרורו מקודם, ולא הוה בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, ולזה פריך מצוה הבאה בעבירה עכ"ד, וכ"כ בספר טיב גיטין בשם המ"פ, דקושית הגמ' והא מצהב"ע היא, היינו משום דבעידנא דמיעקר ההיא עשה לא מקיימא אחריתא עיי"ש.

אך באנו בזה במה דפליגי בהאי כללא דאין עשה דוחה ל"ת אא"כ דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, דמדברי הגמ' במסכת שבת (דף קל"ב:) משמע דרבא ורב אשי פליגי בהאי כללא, דרב אשי הוא דמשני לה דהיכא אמרינן עשה דוחה ל"ת כגון מילה דצרת אי נמי ציצית וכלאים דבעידנא דמתעקר לאו קא מקיים העשה וכו', ורבא לא ס"ל כן עיי"ש, וכ"כ בחידושי ברוך טעם דין עדל"ת (דף כ"ז ע"ד מדפ"ס) עיי"ש, ועיין במל"מ בהל' טומאת הצרעת (פ"י-ה"ה בסו"ד) דהרמב"ם לא הביא בשום מקום הך דאין עשה דוחה ל"ת אא"כ הו"ל בעידנא עיי"ש, וכ"כ בחידושי אבן העזר שם.

ולכאורה יש להוכיח דהיכא דלא הוה בעידנא לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, דאיתא במסכת שבת (דף קל"ב:), מנלן דמילה דוחה שבת, אמר קרא ביום (וביום השמיני ימול בשר ערלתו) ביום אפילו בשבת (מדלא כתיב בשמיני ימול) עיי"ש, וכן איתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט.), כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ' והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונישנית בסיני וביום השמיני ימול,

והא דסוטה נקרא חידוש, כתב שם באבני ציון, ד"ל דהוא לפי"מ שכתב הרמב"ן (במדבר ה-כ) דאין בכל משפטי התורה דבר התלוי בנס זולתי הענין הזה עיי"ש, וא"כ מצות סוטה הוא חידוש דתלוי בנס מה שלא מצינו בכל מצות התורה והוי חידוש, ועיין רש"י פסחים (דף מ"ד:) ד"ה חידוש שכתב דבר חידוש שאינו מצוי כה"ג בשאר איסורין עיי"ש עכ"ד.

ושמעתי מידידי הרה"ג מניימארק שליט"א להעיר, דהא הרמב"ן בפרשת תזריע (פרשה י"ג-מ"ז) כתב דגם נגעי בתים היה באופן נסי עיי"ש, וכ"כ הרמב"ם בהל' טומאת צרעת (פרק ט"ז-י), ובספר החינוך (מצוה קע"ז), א"כ מצינו גם מצוה אחרת שהיה בדרך נס, ותו לא שייך לומר דמצות סוטה הוה חידוש, אמנם לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף ע"א.), בית המנוגע לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב דרוש וקבל שכר עיי"ש, שפיר י"ל דמצות סוטה הוה חידוש, משא"כ למ"ד דשייך נגעי בתים, לדידיה מצוה סוטה לא הוה חידוש עכ"ד.

ולכאורה י"ל דפליגי בזה, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה (שם האשה) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר תלמוד גדול עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל תלמוד גדול, לדידיה שפיר י"ל דלא כתבה התורה אלא כדי שילמדו הלכותיה, אף דבמציאות לא היה ולא עתיד להיות, משא"כ אי ס"ל מעשה גדול, אז ס"ל דשייך פרשת נגעי בתים ועתיד להיות.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ח:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו [עייין בספר בני יששכר במאמרים לחג השבועות (מ"ב אות י"ט)], ובספר ראש דוד פרשת בשלח, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר] דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

וכתב בספר פני יצחק (ח"ו דף ג') לסתור טענת המלאכים דהתורה שייכת להם משום דינא דבר מיצרא, דנקטינן מעשה גדול מתלמוד, והמלאכים אי אפשר להם לקיים התורה אלא ע"י תלמוד ולא על ידי מעשה, וכבר פסק הרמ"א בחו"מ (סי' קע"ה סכ"ג) דכל היכא דאיכא פסידא למוכר ליכא טענת בר מיצרא, וכיון שאי אפשר להמלאכים לקיים התורה במעשה איכא פסידא למוכר עכ"ד.

ובספר שער החצר (אות קנ"ב) כתב, דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדרש"ס).

ונודע מש"כ הפליתי (סי' ס"ג סק"א) דרב ושמואל דפליגי במסכת יומא (דף פ"ה.) אם הולכין בפקוח נפש אחר הרוב, פליגי בפלוגתת הראשונים הנ"ל אי רוב הוי ודאי או ספק, דרב ס"ל דרוב הוי ודאי ולכן הולכין בפק"נ אחר הרוב, ושמואל ס"ל דרוב עדיין הוי ספק, משו"ה אין הולכין בפק"נ אחר הרוב עיי"ש.

ולפי"ז מיושב קו' המפ' הנ"ל דאמאי במסכת ברכות פריך הגמ' מצהב"ע היא, ובמסכת גיטין לא פריך הגמ' מצהב"ע היא, דבמסכת ברכות הגירסא הוא והאמר "רב יהודה" המשחרר עבדו עובר בעשה, ורב יהודה הוה תלמידו של רב עיין ברש"י (סוכה דף ט.) ד"ה כי אמריתא, ומבואר כ"פ בש"ס דתלמיד מסתמא כרבו ס"ל, ולפי"ז י"ל דרב יהודה ס"ל כרב רבו דרוב הוי ודאי, ולפי"ז ס"ל דעשה הבא מכח רוב אמרינן עשה דוחה ל"ת, ולפי"ז היינו טעמא דבמילה לא אמרינן עשה דוחה ל"ת משום דלא הוה בעידנא, ולכן פריך מצהב"ע היא משום דלא הוה בעידנא, כיון דהשחרור היה מקודם, משא"כ במסכת גיטין הוי הגירסא אמר ר"י אמר "שמואל", ולשמואל הא ס"ל דרוב הוא ספק, ומעתה י"ל דלכן לא אמרינן במילה עשה דוחה ל"ת, משום דעשה הבא מכח רוב אינו דוחה ל"ת, וי"ל דס"ל דעשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוה בעידנא, ולכן לא פריך מצהב"ע היא ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דבספר שירת ישראל (דף ל"א. אות ט"ז) הקשה, דמאי מקשה הש"ס מצוה הבא בעבירה הוא, הלא קיי"ל עשה דוחה ל"ת, וגם לאו הבא מכלל עשה מקרי ל"ת לענין דחוויה כמש"כ הרשב"א במסכת כתובות (דף מ'), וא"כ לדעת הראשונים דר' אליעזר היה צריך עשרה לקרות פרשת זכור דהוא דאורייתא נימא עשה דוחה ל"ת.

אך י"ל, דבספר שאגת אריה (סי' צ"ו) הקשה בכל מצוה הבא בעבירה דנימא עשה דוחה ל"ת, ות"י דהא דאמרינן מצוה הבא בעבירה הוא באם אינם מתאחדים כל הכללים ודינים השייכים לעשה דוחה ל"ת עיי"ש, וא"כ כאן י"ל דלא שייך לומר עשה דוחה ל"ת, משום דלא הוה בעידנא דמיעקר הלאו מקיים העשה עכ"ד.

ובשו"ת בית אפרים חיוור"ד (סי' ס"א) ד"ה ולענ"ד וכו' הקשה, דאמאי לא ילפינן דעשה דוחה ל"ת מסוטה, דהעשה דוחה הלאו דמחיקת השם, ויהיה מוכח מכאן דאמרינן עשה דוחה ל"ת אף היכא דל"ה בעידנא, דמקודם נמחקה המגילה ואח"כ משקין אותה כמבואר במסכת סוטה (דף כ.) עכ"ק.

ותירץ בשו"ת אבני ציון (ח"ב סי' ג"ב), לפי"מ דאיתא בירושלמי סוטה (פ"ג ה"א), א"ר יוסי סוטה לחידושה יוצאת ודבר שהוא יוצא לחידושו אין למדין הימנו עכ"ל, וא"כ מבואר דמצות סוטה הוה חידוש, ולפי"ז ליכא למילף מסוטה לכה"ת דעשה דוחה ל"ת, דכיון דסוטה הוה חידוש ומחידוש לא ילפינן עכ"ד.

היא, דבמסכת ברכות הגירסא הוא והאמר "רב יהודה" המשחרר עבדו עובר בעשה, ורב יהודה הוה תלמידו של רב וכו"ל, ולפי"ז י"ל דרב יהודה ס"ל כרב רבו דדברה תורה כלשון בני אדם, ומהאי טעמא קבלו בני ישראל את התורה, וי"ל דתלמוד גדול ממעשה, ולפי"ז י"ל דלא כתבה התורה פרשת נגעי בתים אלא כדי שילמדו הלכותיה, אף דבמציאות לא היה ולא עתיד להיות, ולפי"ז סוטה הוה חידוש, ולא ילפינן מינה עשה דוחה ל"ת, וילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית, ובעינן בעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, ולכן פריך מצהב"ע היא משום דלא הוה בעידנא, כיון דהשחרור היה מקודם.

משא"כ במסכת גיטין הגירסא הוא אמר רב יהודה אמר שמואל, ושמואל ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז מוכח ממה דהמלאכים לא קבלו את התורה משום דמעשה גדול מתלמוד, וס"ל דשייך פרשת נגעי בתים ועתיד להיות, וא"כ פרשת סוטה לא הוה חידוש, וילפינן מינה דעשה דוחה ל"ת, וגם היכא דלא הוה בעידנא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ולכן לא פריך במסכת גיטין מצהב"ע היא ודו"ק.

ג) עוי"ל עפי"ק הנ"ל, דמאי פריך מצהב"ע הוא, הלא קיי"ל עשה דוחה ל"ת, וכתב ליישב, דכיון דלא הוה בעידנא לא אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד, והבאנו מש"כ הפנים יפות ליישב קושיית המפ' דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, תיפ"ל משום עשה דוחה ל"ת, וכתב לתרץ, דלא הוה בעידנא ולכן לא אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ובחידושנו לפרשת שמות (שנת תשע"ג) כתבנו לתרץ קושיא הנ"ל, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, תיפ"ל דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, דאיתא במסכת פסחים (דף ד'), והשתא דקיי"ל דלכו"ע אור אורתא הוא, מכדי בין לר' יהודה ובין לר' מאיר חמץ אינו אסור אלא משש שעות ולמעלה, ונבדוק בשית, וכי תימא זריזין מקדימין למצות, ונבדוק מצפרא, דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו ותניא כל היום כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות שנאמר וישכם אברהם בבוקר וכו' עיי"ש, וברי"ף גרס וכי תימא זריזין מקדימין למצות כדכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו וכו' עיי"ש, וצ"ב לכאורה דמנ"ל מקרא דוביום השמיני זריזין מקדימין למצות.

ובספר מאיר עיני חכמים להגה"ק מאוסטרווצא זי"ע (מהדו"ק סי' ל"ט סק"א) כתב, דלכאורה יש לעיין האך מלין בצפרא דשבתא וצריך שוב לחלל את השבת במציצה, הרי המציצה הו"ל מלאכה מה"ת דדם מיחבר חבר כדאיתא במסכת שבת (דף קל"ב:), ולפי"ז הרי מוטב להמתין עם המילה עד סמוך לחשיכה, ותהיה המילה בסוף היום והמציצה בלילה או אפילו בבין השמשות ולא נחלל את השבת, וצ"ל דמשום זריזין מקדימין למצות מחללין שבת גם במציצה, וכיון שכבר ניתנה לדחות בחבורה ע"י מילה ופריעה, שוב לא איכפת לן בהוספת חבורה ע"י מציצה כדי להקדים המצוה, וכ"כ בספר חידושי חת"ס עמ"ס שבת (דף ק"ו:).

הואיל משה פרשת בה"ב תשפ"ד דף יא

ואיתא במסכת מכות (דף י"ב), אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו, נהרג עליו עיי"ש, ובספר מלא הרוצים ערך דברה תורה כלשון בני אדם (אות כ"ב) הוכיח מזה דרב ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דאיתא במסכת מכות (שם), תנו רבנן, אם יצא יצא הרוצח, אין לי אלא במזיד, בשוגג מנין, ת"ל אם יצא יצא מכל מקום, והתניא במזיד נהרג בשוגג גולה, לא קשיא הא כמאן דאמר אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם, הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש, ומעתה רב דס"ל נהרג עליו ע"כ דלא דרש קרא אם יצא יצא הרוצח לרבות אחד שוגג ואחד מזיד, מוכח דרב ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף ע'), חילוק מלאכות (שגופי מלאכות מתחלקים לחטאות ואעפ"י שבהעלם אחד) מנלן, אמר שמואל אמר קרא מחלליה מות יומת (מיתות הרבה), התורה רבתה מיתות הרבה על חילול אחד, ופריך הגמ' האי במזיד כתיב, ומשני אם אינו ענין לעושה במזיד דכתיב כל העושה בו מלאכה יומת, תנהו ענין לעושה בשוגג, ומאי יומת, יומת במזון (לאפושי קרבנות) ומזה ידעינן חילוק מלאכות עיי"ש.

ובס' הדרת מרדכי (דף ה: מדפ"ס) ד"ה אמנם נראה, כתב דלכאורה יש להקשות, דמנ"ל למידרש מחלליה מות יומת על חילוק מלאכות, דלמא האי מות יומת אתיא להא דדרשינן בסנהדרין (מ"ו:), גבי רוצח דכתיב מות יומת המכה רוצח הוא, אין לי אלא במיתה הכתובה בו, מנין שאם אי אתה יכול להמיתו במיתה הכתובה בו, שאתה ממיתו בכל מיתה שאתה יכול להמיתו, ת"ל מות יומת המכה מכל מקום (מות יומת ריבויא הוא) עיי"ש, ומעתה ה"נ נימא דלכן נאמר מחלליה מות יומת לומר שאם אי אפשר להרוג המחלל שבת בסקילה אתה ממיתו בכל מיתה, וצ"ל דס"ל לשמואל דא"כ הוי סגי למיכתב מחלליה יומת, ונדע דאתי לומר להמיתו בכל מיתה, שהרי גוף עונש מיתה כבר שמענו מקרא כל העושה בו מלאכה יומת, וממה שנאמר שוב יומת כבר ידעינן שאתה יכול להמיתו בכל מיתה, ואכתי אייתר מות יומת, ילפינן מזה לרבות מיתות הרבה.

אך כ"ז א"ש אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ואיתר מות יומת, אבל אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, א"כ מות יומת לאו יתורא היא, ומעתה הדקל"ד דמנלן לילף מהכא חילוק מלאכות, דלמא אתיא קרא לומר שאתה יכול להמיתו בכל מיתה, ועכצ"ל, דמאן דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא יליף חילוק מלאכות מקרא דכתיב מות יומת, אלא יליף לה מהא דאיתא במסכת שבת (דף צ"ז:), דברים הדברים אלה הדברים, אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה בסיני (גבי שבת דכתיב בויקהל אלה הדברים אשר צוה וגו' דברים משמע תרין ה"א מרבי חד הא תלת אלה בנימטריא תלתין ויש אלו ל"ט וכו' ומניינא למה לי על כרחיך לדעת כמה חטאות אדם מתחייב בהעלם אחד על השבת) עיי"ש, ושפיר שמעינן מכאן חילוק מלאכות, הרי דשמואל ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם.

ולפי"ז מיושב קו' המפ' הנ"ל דאמאי במסכת ברכות פריך הגמ' מצהב"ע היא, ובמסכת גיטין לא פריך הגמ' מצהב"ע

ולפי"ז שפיר מבואר גירסת הרי"ף, דמקרא וביום השמיני ילפינן דזריזין מקדימין למצות, והיינו מדלא דחינן המילה עד סמוך ללילה כדי שיעשו המציצה בלילה, וע"כ דזריזות המצוה חשוב כמצוה עצמה ולכן דחי שבת כל היום כדי לקיים מצות זריזות עכ"ד, ולפי"ז י"ל דבאמת לא איצטריך קרא דמילה דוחה שבת דבלא"ה דחי משום דאמרינן עשה דוחה ל"ת, אלא דהקרא אתיא להא דמותר למול בצפרא משום דזריזין מקדימין למצות.

ואיתא במסכת ב"ב (קט"ז:), בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בחלק אביהן בנחלה, חלק אביהן שהיה עם יוצאי מצרים, וחלקו עם אחיו בנכסי חפר, ושהיה בכור נוטל שני חלקים, ולהלן (דף ק"ט.) פריך, ואמאי (נטלו שני חלקים) ראוי הוא, ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק, אמר רב יהודה אמר שמואל, ביתדות אהלים (במטלטלין שהיה להם במדבר כגול יתדות שתוקעין בהן אהליהם ושאר מטלטלין שהן מוחזקין בהן אבל בנחלת ארץ ישראל לא נטל חלק בכורה), מתיב רבה, ר' יהודה אומר, בנות צלפחד נטלו ד' חלקים שנאמר ויפלו חבלי מנשה עשרה (היינו קרקע שחולקין בחבל וחלק בכורה מאלו ארבע חבלים היה), אלא אמר רבה ארץ ישראל מוחזקת היא (ליוצאי מצרים כדכתיב ונתתי אותה לכם מורשה כלומר אני נתתי לכם ירושה) עיי"ש, הרי דשמואל ס"ל ארץ ישראל אינו מוחזקת.

ואיתא במסכת ב"ב (שם) דבנות צלפחד היו מסופקין בזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או לא, אם מה דכתיב ונתתי אותה לכם מורשה, הפי' דהוא ירושה להם מאבותיהם, או מורישין ואינם יורשין ואינה מוחזקת. והקשה בס' צידה לדרך, דלכאורה מה ספק יש בזה, דהרי מוכרח דהפי' של מורשה הוא דירושה היא להם דהא כתיב תורה צוה לנו משה מורשה וגו', ושם ודאי לא שייך לפרש מורישין ואינם יורשין וא"כ ע"כ דפי' מורשה היינו ירושה, ותיריך דשם דרשינן אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, ולכן אין ראיה משם.

וכתב בס' בגדי אהרן (פ' בראשית דף י"ד מדפ"ס) דזה שייך רק למ"ד יש אם למקרא, ואזלינן בתר הקרי ולכן י"ל אל תיקרי מורשה אלא מאורסה, אבל אי ס"ל יש אם למסורת א"כ ע"כ דפי' תיבת מורשה הוא דירושה היא להם, ושפיר מוכח דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, וכ"כ בס' משען המים עה"ת (פ' אמור), ולפי"ז נמצא דאי ס"ל יש אם למקרא אין לנו ראיה דארץ ישראל מוחזקת כיון דיש לפרש לשון מורישין ואינם יורשין, משא"כ אי ס"ל יש אם למסורת מוכרח דא"י מוחזקת דע"כ פי' מורשה הוא ירושה, כדחזינן בפסוק תורה צוה לנו משה מורשה.

ולפי"ז מיושב קו' המפ' הנ"ל דאמאי במסכת ברכות פריך הגמ' מצהב"ע היא, ובמסכת גיטין לא פריך מצהב"ע היא, דבמסכת ברכות הגירסא הוא והאמר "רב יהודה" המשחרר עבדו עובר בעשה, ורב יהודה הוה תלמידו של רב וכו"ל, ולפי"ז י"ל דרב יהודה ס"ל כרב רבו יש אם למסורת כמש"כ בס' מלא הרועים (ח"ב ערך אם למקרא אות ט"ו בסופו), ולפי"ז יליף דזריזין מקדימין למצוות מקרא ושמרתם את המצות, ומעתה י"ל דלכן ל"א במילה בשבת עדל"ת, משום דלא הוה בעידנא, ולכן פריך מצהב"ע היא משום דלא הוה בעידנא, כיון דהשחרור היה מקודם. משא"כ במסכת גיטין הגירסא הוא אמר רב יהודה אמר שמואל, ושמואל ס"ל ארץ ישראל אינו מוחזקת, משום דס"ל יש אם למקרא, ולפי"ז לא ילפינן דזריזין מקדימין למצות מקרא ושמרתם, ויליף לה מדצריכין קרא דמילה דוחה שבת, ומעתה י"ל דס"ל עשה דוחה ל"ת גם היכא דלא הוה בעידנא, ולכן לא פריך במסכת גיטין מצהב"ע היא ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

[וכה ראיתי בגליון ישראל סבא (גליון ס') מהשפע חיים זצ"ל שכתב לבאר דברי הרי"ף הנ"ל כעין הגה"ק מאוסטראווצע זצ"ל, דנודע פלוגתא הרו"ה והרמב"ן בתינוק דאישתפך חמימי אם מותר למולו בשבת, דהיינו אם המים שהוכנו לצורך רחיצת התינוק לאחר המילה נשפך קודם המילה, אם בכה"ג אמרינן דנימול התינוק כיון דלאחר המילה יצטרך לחלל שבת משום פקוח נפש, דשיטת הרו"ה בשבת (דף נ"ג. מדפי הרי"ף) דבכה"ג אין מלין בשבת, דאף דשרינן לחלל שבת משום פקוח נפש, מ"מ אסור להכניס עצמו לידי כך שיצטרך לחלל שבת מחמת פקוח נפש, אמנם הרמב"ן בחידושו לשבת (ק"ל:) ס"ל, דאין לה למצוה אלא שעתה והואיל ומילה דוחה שבת מחללינן, ולבתר הכי כד הוי פקוח נפש שרי לחלל שבת עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דהו"א דאע"ג דמילה דוחה שבת מכח עשה דוחה ל"ת, מ"מ כיון דכל היום כשר למילה א"כ נימא דעדיף שלא ימולו בצפרא דשבתא אלא ימתינו עד לפנות ערב סמוך לשקיעת החמה, דבכה"ג אף אם יארע שיצטרך לעשות מלאכה לרפואת התינוק, תוך כך כבר תחשך היום ולא יצטרך לחלל שבת, ולכן אתיא קרא וביום השמיני וגו' לומר שלא ימתינו עד סוף היום אלא ימולו תיכף בתחילת היום, ואין צריך לחוש שיבואו לידי פקוח נפש, ומעתה שפיר מבואר גירסת הרי"ף, דילפינן דזריזין מקדימין למצות מקרא וביום השמיני, כיון דבאמת לא צריכין קרא דמילה דוחה שבת דהלא אמרינן עשה דוחה ל"ת, אלא הקרא אתיא להורות דמלין בצפרא ומשום דזריזין מקדימין למצות עכ"ד עיי"ש].

אך יש להעיר, דאיתא במכילתא (פרשת בא פ"ט), ושמרתם את המצות, ר' יאשיה אומר, אל תקרי המצות אלא ושמרתם את המצות, כדרך שאין מחמיצין המצה כך אין מחמיצין את המצוה, אלא אם בא המצוה לידך עשה אותה מיד עיי"ש, וכתב בספר מרכבת המשנה (שם) דילפינן מכאן דזריזין מקדימין למצוות עיי"ש, ולפי"ז לכאורה קשה למ"ל קרא וביום השמיני להורות דזריזין מקדימין למצוות.

אך י"ל, דבספר שפע חיים לחנוכה (ס' ק"פ אות ד) כתב, דר' יאשיה ס"ל יש אם למסורת, ולכן דרש אל תקרי מצות אלא מצוות, דלמ"ד יש אם למקרא ליכא למידרש הכי, דהא הקרי הוא מצות ולא מצוות, וצ"ל דהוה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא עכ"ד.

אך י"ל, דבספר שפע חיים לחנוכה (ס' ק"פ אות ד) כתב, דר' יאשיה ס"ל יש אם למסורת, ולכן דרש אל תקרי מצות אלא מצוות, דלמ"ד יש אם למקרא ליכא למידרש הכי, דהא הקרי הוא מצות ולא מצוות, וצ"ל דהוה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא הוא עכ"ד.